

Werken aan resultaat

Accountantsverslag
Provincie Noord-Brabant

Versie 25 april 2012

Provincie Noord-Brabant

Provinciale Staten van de Provincie Noord-Brabant
T.a.v. de heer J.W.L.M. Swepink
Postbus 90151
5200 MC 's-Hertogenbosch

25 april 2012

WO/e0249176/RHJ/BvE

Betreft: Accountantsverslag 2011.

Geachte Provinciale Staten,

Zoals afgesproken in het dienstverleningsplan ontvangt u van ons het accountantsverslag. Dit verslag bevat onze belangrijkste bevindingen uit de controle van uw jaarrekening. Wij bedanken u en uw collega's voor hun medewerking bij onze controlewerkzaamheden.

Goedkeurende verklaring bij de jaarrekeningen over 2011

Wij zijn voornemens een goedkeurende controleverklaring inzake getrouwheid en rechtmatigheid af te geven bij de jaarrekening 2011 inclusief de SiSa bijlage 2011 van de Provincie Noord Brabant. Dit verslag vat onze belangrijkste bevindingen samen en gaat in op onderwerpen die naar onze mening voor u relevant zijn.

Een bijzonder jaar

Het boekjaar 2011 is met de verkiezingen en de bestuurderswisseling een bijzonder jaar. Als Staten heeft u organisatorisch en bestuurlijk uw weg op nieuw moeten vinden. Ook op het gebied van de financiële beheersing is het jaar 2011 in dit kader een bijzonder jaar. Na uw aanstelling hebt u uw goedkeuring gegeven aan de jaarrekening 2010 met daarin in feite de verantwoording van het oude bestuur. Aangezien de jaarrekening 2011 een weerspiegeling is van de begroting 2011 vastgesteld door het oude bestuur in 2010, ligt de basis voor de jaarrekening 2011 eveneens in de oude bestuursperiode. Het 2012 is het eerste jaar van de het nieuwe bestuur waarin de volledige planning&controlcyclus zal worden doorlopen.

*PricewaterhouseCoopers Accountants N.V., Flight Forum 840, 5657 DV Eindhoven, Postbus 6365,
5600 HJ Eindhoven
T: 088 792 00 40, F: 088 792 94 13, www.pwc.nl*

'PwC' is het merk waaronder PricewaterhouseCoopers Accountants N.V. (KvK 34180285), PricewaterhouseCoopers Belastingadviseurs N.V. (KvK 34180284), PricewaterhouseCoopers Advisory N.V. (KvK 34180287), PricewaterhouseCoopers Compliance Services B.V. (KvK 51414406), PricewaterhouseCoopers B.V. (KvK 34180289) en andere vennootschappen handelen en diensten verlenen. Op deze diensten zijn algemene voorwaarden van toepassing, waarin onder meer aansprakelijkheidsvoorwaarden zijn opgenomen. Op leveringen aan deze vennootschappen zijn algemene inkoopvoorwaarden van toepassing. Op www.pwc.nl treft u meer informatie over deze vennootschappen, waaronder deze algemene (inkoop)voorwaarden die ook zijn gedeponeerd bij de Kamer van Koophandel te Amsterdam.

Wat ons verder is opgevallen

Wij hebben geconstateerd dat er veel veranderingen en ontwikkelingen in gang gezet zijn om in te kunnen spelen op de toekomst. Wij merken daarbij op dat vele inspanningen en acties plaatsvinden waarvan de resultaten de komende jaren zichtbaar moeten worden. Op basis van deze drive en inzet hebben wij dit verslag als titel meegegeven: **“werken aan resultaat”**.

In dit accountantsverslag schetsen wij, zoals afgesproken in het dienstverleningsplan, een duidelijk beeld van onze bevindingen. Wij hebben dit verslag met de directieraad en Gedeputeerde Staten afgestemd. Als u nog aanvullende vragen hebt, dan kunt u vanzelfsprekend contact met ons opnemen.

Met vriendelijke groet,
PricewaterhouseCoopers Accountants N.V.

Origineel getekend door W.J.J. Verdegaal-Ong RA

Onze belangrijkste boodschappen

1.	Inleiding	6
2.	Uw jaarrekening geeft een getrouw en rechtmatig beeld	7
2.1.	Goedkeurende controleverklaring is verstrekt	7
2.2.	De reikwijdte van de controle – oordeel over de getrouwheid en rechtmatigheid van de jaarrekening als geheel	7
2.3.	Onze bevindingen ten aanzien van getrouwheid blijven binnen de goedkeuringstoleranties.	7
2.4.	Onze bevindingen ten aanzien van rechtmatigheid blijven binnen de goedkeuringstoleranties.	8
2.5.	Geen opmerkingen ten aanzien van uw Sisa-bijlage bij de jaarrekening	9
2.6.	Wij stemmen in met de schattingen van het college	9
2.7.	Grondslagen voor waardering en resultaatbepaling niet gewijzigd	10
2.8.	U hebt voldaan aan de Wet openbaarmaking uit publieke middelen gefinancierde topinkomens	10
2.9.	PwC is gedurende het jaar onafhankelijk geweest	10
2.10.	Beheersing frauderisico's: geen aanwijzingen van fraude tijdens controle van de jaarrekening	11
3.	Onze risicomonitor – Risicovolle dossiers nader toegelicht	12
3.1.	Organisatieontwikkeling ligt op koers	12
3.2.	ILG – Veel onzekerheden	13
3.2.1.	Financiële gevolgen natuurakkoord nog niet duidelijk, bestaande werkwijze ILG uit voorzichtigheid gehandhaafd	13
3.2.2.	Verwerkingswijze ILG in jaarrekening 2011 conform voorgaande jaren	14
3.2.3.	Waarderingsrisico EHS-gronden lijkt beperkt	14
3.3.	Diverse voorzieningen getroffen op waardering gronden Ontwikkelbedrijf	15
3.4.	Waardering (verstrekkingen aan) deelnemingen en overige uitgegeven langlopende leningen onder druk	15
3.5.	Risico's Moerdijk voldoende afgedekt	16
3.6.	Stimuleringsmaatregelen woningbouw in de grip	16
3.7.	Risicoanalyse Sloopvergoedingen naar jaarlijks actualiseren	16
3.8.	Essent gelden juist verwerkt in de jaarrekening	17
3.9.	Afwikkeling BTW 2007: principieel verschil van inzicht met de belastingdienst (stand van zaken)	17
3.10.	Immunisatieportefeuille (stand van zaken)	18
3.11.	Samenwerken als succesfactor voor uw strategie (speerpunt)	18
3.11.1.	Resultaat behaal je niet alleen	18
3.11.2.	De nieuwe rol van overheidsorganisaties versterkt het belang van partners	18
3.11.3.	Benut partners niet alleen als denk-tank maar ook als doe-tank	18
3.11.4.	Ervaring en expertise delen motiveert tot samenwerking	19
3.11.5.	Code “sturen in samenwerkingsrelaties”	19

4.	Financiële positie van provincie Noord-Brabant	20
4.1.	De balansverhoudingen van de provincie zijn onveranderd gezond	20
4.2.	Begroten in huidige systematiek blijft lastige opgave	21
4.3.	Nieuwe wet Houdbare overheidsfinanciën (HOF) bedreiging voor uw ambities	23
4.4.	Liquiditeitsbegroting heeft de aandacht	24
5.	Interne beheersing	25
5.1.	Interne beheersing was en is op orde	25
5.2.	IT-omgeving is van voldoende niveau	25
6.	Vooruitkijkend	26
6.1.	Wanneer ziet de provincie ons weer terug?	26
A.	Onze dienstverlening	27
	Kwaliteitsbeheersing binnen PwC	27
	Onze reactie op het rapport van de AFM	27
	Wet op het accountantsberoep	27
	Onze standpunten ten aanzien van de voorstellen van de Europese Commissie met betrekking tot accountants en accountantscontrole	28
B.	Single information Single Audit (SiSa)	29

1. *Inleiding*

Dit verslag is uitgegeven conform het Besluit Accountantscontrole Decentrale Overheden (BADO). Het doel van dit accountantsverslag is om u te informeren over onze bevindingen in het kader van de jaarrekeningcontrole 2011 van de Provincie Noord-Brabant. Deze controle hebben wij in opdracht van u uitgevoerd. Wij hebben onze controle over 2011 inmiddels afgerond en zijn tot een goedkeurende controleverklaring gekomen, zowel ten aanzien van het getrouwe beeld van de jaarrekening als ook de rechtmatigheid daarvan.

In de controleverklaring kunnen wij echter niet alle informatie kwijt die wij met u willen delen, daarom willen wij deze informatie in dit accountantsverslag opsommen. Hierbij moet gezegd worden dat dit geen uitputtende opsomming is van de uitgevoerde werkzaamheden en de geconstateerde bevindingen. Mocht u hierover met ons willen spreken, dan staan wij daar natuurlijk voor open.

Als onderdeel van de jaarrekeningcontrole hebben wij ook de SISA bijlage gecontroleerd. Sinds 2006 maakt deze bijlage onderdeel uit van de reguliere jaarrekening van een provincie en dienen wij als accountant een oordeel af te geven over de gegevens in deze bijlage. In bijlage B van dit verslag hebben wij een overzicht opgenomen van onze bevindingen ten aanzien van de SISA bijlage in de jaarrekening 2011.

Het accountantsverslag is uitsluitend opgesteld voor gebruik door de provinciale staten, het college van gedeputeerde staten en (vanuit SiSa) de Ministeries waarop de SiSa-regelingen zoals vermeld in de SiSa-bijlage betrekking hebben. PricewaterhouseCoopers geeft derde partijen niet het recht om op het rapport te mogen vertrouwen dan wel het rapport voor enig doel te gebruiken. PricewaterhouseCoopers wijst derhalve uitdrukkelijk enige verantwoordelijkheid, aansprakelijkheid en/of zorgplicht jegens andere partijen dan de Provinciale Staten van de Provincie Noord-Brabant van het rapport af.

2. Uw jaarrekening geeft een getrouw en rechtmatig beeld

2.1. Goedkeurende controleverklaring is verstrekt

In ons dienstverleningsplan hebben wij afspraken gemaakt over de controle van de jaarrekening 2011 van provincie Noord-Brabant.

Onder voorwaarde dat u de door het college opgestelde jaarrekening 2011 formeel vaststelt zonder wijzigingen, hebben wij een goedkeurende controleverklaring afgegeven ten aanzien van de aspecten getrouwheid en rechtmatigheid. Deze verklaring is gedateerd op 25 april 2012. Dit is de datum waarop wij onze controle hebben afgerond.

Wij verzoeken u contact met ons op te nemen wanneer u de jaarrekening niet ongewijzigd vaststelt. In overleg kunnen wij dan actie ondernemen.

2.2. De reikwijdte van de controle – oordeel over de getrouwheid en rechtmatigheid van de jaarrekening als geheel

Wij voeren de jaarrekeningcontrole uit om een oordeel over de getrouwheid en rechtmatigheid van de jaarrekening als geheel te vormen, zoals bedoeld in artikel 217, tweede lid van de Provinciewet. Het is niet de doelstelling van een jaarrekeningcontrole om zekerheid te verschaffen over de kwaliteit van de interne organisatie. De controle van de jaarrekening bestaat uit een combinatie van controlewerkzaamheden, waaronder risicoanalyse, cijferbeoordelingen, beoordeling van de administratieve procedures en het daarmee samenhangende systeem van interne beheersingsmaatregelen en gegevensgerichte controlewerkzaamheden. De samenstelling en omvang van die werkzaamheden zijn noodzakelijk voor het verkrijgen van dit oordeel over de getrouwheid en rechtmatigheid.

Tijdens onze controlewerkzaamheden maken wij gebruik van de rapporterings- en goedkeuringstoleranties zoals opgenomen in het Besluit Accountantscontrole Decentrale Overheden ('BADO') en het door u vastgestelde controleprotocol. Dit houdt in dat wij een goedkeurende verklaring kunnen afgeven als de geconstateerde fouten minder zijn dan 1% (€ 18.141.000) en de onzekerheden minder zijn dan 3% (€ 54.423.000) van de totale werkelijke lasten en toevoegingen aan de reserves in de jaarrekening. De rapporteringstolerantie heeft u vastgesteld op € 500.000 per geconstateerde fout.

2.3. Onze bevindingen ten aanzien van getrouwheid blijven binnen de goedkeuringstoleranties

Tijdens onze controlewerkzaamheden hebben wij een aantal controleverschillen geconstateerd. Deze verschillen zijn gecorrigeerd en zijn juist verantwoord in de jaarrekening. Er zijn derhalve geen materiële tekortkomingen te melden ten aanzien van getrouwheid.

Onze werkzaamheden zijn erop gericht een redelijke mate van zekerheid te verschaffen dat kwantitatief of kwalitatief materiële fouten tijdens de accountantscontrole worden gesignaleerd.

Wij hebben in het overzicht hieronder alle niet-gecorrigeerde verschillen gerapporteerd die wij tijdens onze controle hebben geconstateerd:

Omschrijving	Fout in exploitatie (x €1.000)	Onzekerheid in exploitatie (x €1.000)
Onzekerheid in de omvang en risico's voorziening Algemene Pensioenwet politieke ambtsdragers.	PM	PM

Toelichting

In februari 2012 is een circulaire "Wijzigingen in de Algemene pensioenwet politieke ambtsdragers" gepubliceerd door het Rijk. Deze nieuwe circulaire bepaalt dat gezien het fluctuerende karakter van de pensioenverplichtingen als gevolg van waardeoverdrachten voor deze verplichting een voorziening getroffen dient te worden. In het verleden heeft de provincie de keuze gemaakt deze voorziening niet te treffen, maar om de fluctuaties op te vangen in het boekjaar waarin de fluctuaties zich voor doen. In de jaarstukken 2004 is de voorziening vrijgevalen voor een bedrag van € 1,1 miljoen. In afwachting van de actuariële berekening van de toekomstige verplichtingen voor de provincie is de voorziening nog niet gevormd. In navolging op de circulaire zal de voorziening in het boekjaar 2012 gevormd worden. Deze onzekerheid hebben wij als P.M. post opgenomen.

2.4. Onze bevindingen ten aanzien van rechtmatigheid blijven binnen de goedkeuringstoleranties

In 2011 zijn door de provincie rechtmatigheidsonderzoeken uitgevoerd volgens een met PwC afgestemd controleplan. Op basis van deze onderzoeken en de door ons uitgevoerde werkzaamheden zijn een aantal fouten en onzekerheden geconstateerd ten aanzien van het aspect rechtmatigheid. Aangezien de geconstateerde fouten en onzekerheden binnen de door u vastgestelde controletoleranties blijven, hebben wij op het aspect rechtmatigheid een goedkeurende controleverklaring afgegeven.

Hieronder volgt een overzicht van de bevindingen ten aanzien van rechtmatigheid:

Omschrijving	Fout in exploitatie (x €1.000)	Onzekerheid in exploitatie (x €1.000)
Niet voldaan aan inkoop en aanbestedingsregels met betrekking tot raamcontracten.	738	150
Goedkeuringstolerantie	18.141	54.423
Oordeel	Goedkeurend	Goedkeurend

Toelichting

De totale inkoop met betrekking tot Europese Aanbestedingen betreffen € 48.107.000, de geconstateerde fout in verhouding tot de totale inkoop betreft derhalve 1,5% en de geconstateerde onzekerheid 0,3%. De bevindingen met betrekking tot het niet voldoen aan de aanbestedingsregels hebben betrekking op inkoop vanuit raamcontracten. De raamcontracten zijn op een juiste wijze aanbesteed.

De bevindingen hebben met name betrekking op onjuiste afroep vanuit de raamcontracten. Ten opzichte van 2010 hebben wij geconstateerd dat ondanks de geconstateerde fouten de provincie de inkoop vanuit de raamcontracten beter in de grip heeft in 2011.

Om de naleving van de raamcontracten verder te borgen in de organisatie is het vanaf 1 juli 2012 verplicht geworden om bij inkopen vanaf € 25.000 het bureau inkoop in te schakelen. Op deze wijze krijgt de provincie meer grip op de inkopen en meer in detail de inkopen vanuit raamcontracten.

2.5. Geen opmerkingen ten aanzien van uw Sisa-bijlage bij de jaarrekening

Wij hebben de bijlage bij de jaarrekening 2011 betreffende SiSa-regelgeving gecontroleerd. Wij hebben geen tekortkomingen geconstateerd ten aanzien van enkele gecontroleerde SiSa-regelingen. Voor een uiteenzetting van onze controlebevindingen per SiSa-regeling verwijzen wij naar bijlage B.

2.6. Wij stemmen in met de schattingen van het college

Bij het opmaken van de jaarrekening dient het college van gedeputeerde staten bepaalde schattingen te maken en besluiten te nemen aangaande aangelegenheden van relatief subjectieve aard. Wij brengen in dit kader de volgende zaken onder uw aandacht. Wij kunnen instemmen met de door de directie en het college gemaakte afwegingen en schattingen in de in de jaarrekening binnen de toegepaste waarderingsgrondslagen.

Voor een groot aantal schattingen maakt de Provincie gebruik van de 3de nota kapitaaldienst waarin uw kaderstelling is opgenomen. Deze nota is in 2011 niet gewijzigd ten opzichte van 2010. In de 3de nota kapitaaldienst zijn uitgangspunten opgenomen omtrent:

- De waardering en afschrijving van activa;
- Het beleid ten aanzien van reserves en voorzieningen;
- De omvang van de weerstandscapaciteit in relatie tot de risico's;
- Het financieringsbeleid en rentebeleid.

Tijdens de jaarrekeningcontrole hebben wij vastgesteld dat de 3de nota kapitaaldienst wordt nageleefd.

Belangrijke schattingen	Kwalificatie		Toelichting
	2011	2010	
Afschrijvingen	●	●	Afschrijvingspercentage De nota afschrijvingsbeleid zoals door het college opgesteld hebben wij gebruikt bij de toetsing van de afschrijvingen in de jaarrekening 2011. Hierbij hebben wij geen bijzonderheden geconstateerd. Afschrijvingen van de agio van de obligaties wordt verricht op basis van de resterende looptijd. Deze verwerkingswijze is conform de voorschriften uit het BBV.
Waardering deelnemingen	●	●	Waardering deelnemingen Bij de waardering van leningen en deelnemingen vindt een adequate interne analyse plaats. Indien noodzakelijk wordt een voorziening getroffen.
Waardering grondposities EHS/ILG	●	●	Waardering grondposities EHS/ILG De complexiteit rondom de financiële afwikkeling van het natuurakkoord maakt de waardering van de grondposities EHS/ILG ingewikkeld en ondoorzichtig. De huidige waardering is gebaseerd op aankoop prijs inclusief eventuele schadeloosstelling en gebouwen.
Waardering grondposities Ontwikkelbedrijf	●	●	Waardering grondposities Ontwikkelbedrijf In 2011 is op basis van een inschatting van de waardering van de grondpositie een voorziening getroffen van circa € 3,8 mln. De inschatting door het college is hierbij adequaat onderbouwd. Overige risico's zijn nader toegelicht in de toelichting op de balans c.q. de paragraaf grondbeleid.
Voorzieningen	●	●	Omvang en toereikendheid van de voorzieningen Wij hebben de toereikendheid van de voorzieningen beoordeeld. Mogelijke onzekerheid t.a.v. de APPA-voorziening. Zie paragraaf 2.3.

Controle
Verschil

Voorzichtig

Evenwichtig

Optimistisch

Controle-
Verschil

Aanvaardbare bandbreedte – gebaseerd op materialiteitsoverwegingen

2.7. Grondslagen voor waardering en resultaatbepaling niet gewijzigd

De grondslagen van waardering en resultaatbepaling zijn in vergelijking met vorig boekjaar niet gewijzigd. De gehanteerde grondslagen zijn passend voor de financiële verslaggeving van provincie Noord-Brabant.

2.8. U hebt voldaan aan de Wet openbaarmaking uit publieke middelen gefinancierde topinkomens

Op grond van de Wet openbaarmaking uit publieke middelen gefinancierde topinkomens ('Wopt') moeten beloningen, waaronder voorzieningen ten behoeve van toekomstige beloningen, zoals pensioen en ontslaguitkeringen, in de jaarrekening worden vermeld als deze de gemiddelde ministersbeloning (voor 2011 vastgesteld op € 193.000) te boven gaan. Bij onze controle hebben wij vastgesteld dat de Wopt wordt nageleefd door de provincie Noord-Brabant.

2.9. PwC is gedurende het jaar onafhankelijk geweest

De 'International Federation of Accountants' (IFAC) heeft per 1 juli 2009 enkele wijzigingen aangebracht in de 'Code of Ethics for Professional Accountants' (de Code). Deze vernieuwde Code is per 1 januari 2011 van kracht geworden en is per die datum volledig geïmplementeerd in de onafhankelijkheidsregels en -procedures van PwC wereldwijd. Implementatie van de Code in nationale regelgeving wordt in 2012 verwacht. De veranderingen zullen niet tot nauwelijks invloed hebben op de relatie van PwC met haar klanten.

Wij hebben gedurende het jaar geen onafhankelijkheidsissues geconstateerd.

Conform deze afspraken geven wij onderstaand de aanvullende werkzaamheden weer, welke wij naast de controle van de jaarrekening (inclusief de SISA bijlage) hebben verricht:

- Werkzaamheden in het kader van het verstrekken van controleverklaringen bij diverse subsidieverantwoordingen.
- Advieswerkzaamheden en ondersteuning op het gebied van:
 - Herinrichting financiële administratie
 - Preventief onderzoek verantwoording PLG
 - Overige adviesopdrachten

Tevens hebben wij uit hoofde van onze natuurlijke adviesfunctie met de provincie Noord-Brabant gesproken over de volgende zaken:

- Bespreking interne controleplan gedurende onze interim- en jaareindecontrole. In deze gesprekken hebben wij suggesties gedaan voor het doorontwikkelen van de interne controlefunctie, om deze meer te richten op het ontwikkelen van het proces.
- Besprekingen met de directie en controller bij de start van de interim-controle en na afloop hiervan.
- Meerdere overlegmomenten en klankbord gesprekken op het gebied van:
 - Treasury
 - Wet Hof
 - Risicomanagement
 - Organisatieontwikkelingen en transitie
 - Implementatie Rijkssubsidiekader
 - Marktplaatsconcept

Deze werkzaamheden hebben geen invloed op onze onafhankelijke positie als controlerend accountant ten behoeve van de provinciale staten van de provincie Noord-Brabant.

2.10. Beheersing frauderisico's: geen aanwijzingen van fraude tijdens controle van de jaarrekening

De primaire verantwoordelijkheid voor het voorkomen en ontdekken van fraude en onjuistheden berust bij de het college van Gedeputeerde Staten. Provinciale Staten ziet erop toe dat de het college van Gedeputeerde Staten hiertoe adequate procedures volgt en actie onderneemt als daartoe aanleiding bestaat.

Als uw accountant hebben wij de verantwoordelijkheid om risico's van fraude te herkennen, voor zover deze risico's kunnen leiden tot materiële fouten in de jaarrekening.

Tijdens onze controle van de jaarrekening 2011 zijn ons geen aanwijzingen van fraude gebleken.

3. *Onze risicomonitor – Risicovolle dossiers nader toelicht*

Bij de presentatie van het dienstverleningsplan 2011 hebben de financieel woordvoerders van de commissie Mobiliteit en Financiën ons een aantal vragen c.q. speerpunten meegegeven voor de jaarrekeningcontrole 2011:

- Klankborden en meedenken over projectbewaking en het monitoren van bij behorende risico's;
- Klankborden en meedenken over de sturing ingeval van samenwerkingrelaties.

In dit hoofdstuk geven wij de status van de projecten weer. Hierbij benoemen wij de voortgang, de risico's en een mogelijke oplossingsrichting.

3.1. *Organisatieontwikkeling ligt op koers*

In onze boardletter 2011 hebben wij de ontwikkelingen in het organisatieontwikkelingstraject benoemd. In dit accountantsverslag geven wij u een korte update van de ontwikkelingen en de voortgang in de tussenliggende periode.

In 2011 zijn leer- en ontwikkelteams ingezet om medewerkers samen te laten werken aan de doelstellingen van de Agenda van Brabant en de veranderende rollen. Er hebben 240 medewerkers gewerkt in de teams op het gebied van planning & control, secretariaat, projectmatig werken, alliantiemanagement, opdrachtgeverschap, systeemtoezicht en bedrijfsvoering. Op 14 maart 2012 heeft het programmamanagement organisatieontwikkeling de resultaten gepresenteerd in de Directieraad. De leer en ontwikkelteams hebben samengevat geleid tot:

- een nieuw aanbod aan opleidingen die vanaf april 2012 worden aangeboden in het opleidingshuis;
- een discussie op Directieraadniveau over het toezicht in de provinciale organisatie;
- input voor ontwikkelingen in de bedrijfsvoering en aanpassing van de werkprocessen;
- een nieuwe set van uitgangspunten passend bij het veranderend provincieprofiel;
- het besef dat organisatie- en medewerkergedrag essentieel is om succesvol te zijn, met als sleutelbegrippen integraal werken, samenwerken met externe partners, ondernemend zijn (samen het nieuwe DNA (De Nieuwe Ambtenaar)).

De opbrengsten vanuit de leer- en ontwikkelteams worden zichtbaar in de organisatie. Via de Dag van De Nieuwe Ambtenaar (DNA) is een impuls gegeven aan gedragsverandering binnen de provincie. Een roadmap "DNA-day after" is opgesteld om de gedragsverandering goed in het dagelijks werk te borgen. Het bevat elementen op het gebied van communiceren, inspireren, leren en verbeteren. Het DNA-gedrag wordt eveneens onderdeel van de POP-systematiek. Er is het besef dat adequate managementsturing succesbepalend is.

De ondernemingsraad heeft een veranderde samenstelling, de Directieraad werkt zeer constructief samen op weg naar de DNA-organisatie.

De verankering in de reguliere organisatie wordt geborgd via het concernjaarplan op één A3 met als uitgangspunten: richting geven, consistent doorvertalen, aanbrengen van samenhang en organiseren van feedback. Een nieuw ingericht concernteam gaat hierbij de verankering op strategisch en tactisch niveau bewaken. Dit uit zich in het adviseren van de Directieraad op strategisch niveau, het regisseren van de voortgang in de uitvoering van de Agenda van Brabant en het bevorderen van de verankering van de nieuwe manier van werken in de reguliere organisatie.

Uit een interne analyse blijkt dat de afbouw van het aantal FTE op schema ligt. Per 31 december 2011 is de toegestane formatie 1.330 FTE en is de werkelijke bezetting 1.300 FTE.

Ook de totale inhuur van externen ad €15,2 mln. blijft binnen de door Provinciale Staten gestelde norm ad € 16,5 mln.

Het behouden van de juiste mensen op de juiste plaats en het sturen op mobiliteit is een belangrijk aandachtspunt om de gestelde doelen te behalen. De formatie en bezetting is dan ook per kwartaal onderdeel van de agenda van de Directieraad. De organisatie continueert het succesvolle beleid van interne mobiliteit. Om scherp te kunnen sturen op (de zeer beperkte) nieuwe instroom, is de organisatie gestart met het ontwikkelen van een strategische personeelsplanning en wordt (met partners) een vervolg gegeven aan een trainee-programma. Met de sociale werkvoorziening zijn afspraken gemaakt om zo de maatschappelijke verantwoordelijkheid concreet invulling te geven. Een andere succesfactor is het behouden en bevorderen van talent en kennis in de organisatie. Hierop is o.a. ingespeeld door het inrichten van het opleidingshuis.

3.2. ILG – Veel onzekerheden

3.2.1. Financiële gevolgen natuurakkoord nog niet duidelijk, bestaande werkwijze ILG uit voorzichtigheid gehandhaafd

Op 8 februari 2012 is door het IPO overeenstemming bereikt met het Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie (EL&I) over de uitvoering van het natuurakkoord. Door het natuurakkoord worden provincies verantwoordelijk voor de inrichting van het landelijk gebied en voor het regionale beleid voor natuur, recreatie en toerisme, landschap, structuurversterking landbouw en leefbaarheid. Ook financieel heeft dit de nodige gevolgen voor de provincies. Enkele belangrijke voorbeelden zijn onderstaand weergegeven:

- Op basis van het natuurakkoord zullen bezuinigingen worden doorgevoerd in de toekomstige rijksbudgetten. Dit heeft naar verwachting gevolgen voor de provinciale begroting in komende jaren. Het is hierbij van belang om de financiële gevolgen tijdig te vertalen in de meerjarenbegroting.
- Het ILG zal per 1 januari 2011 financieel worden afgerekend op basis van het jaarlijkse verantwoordingsformat (PEIL). Het is nog niet duidelijk in hoeverre hierbij alleen wordt afgerekend op bestede bedragen of dat ook de inhoudelijke prestaties worden betrokken in de financiële vaststelling. Wij hebben begrepen dat in IPO-verband een interprovinciale werkorganisatie wordt ingericht die mede de opdracht krijgt om een afrekenprotocol op te stellen. Op basis hiervan zal naar verwachting in de loop van 2012 tot afrekening worden overgegaan. In de jaarrekening 2011 is door Noord-Brabant nog geen rekening gehouden met de financiële afrekening. Dit aangezien de gevolgen hiervan nog niet inzichtelijk zijn. Deze onzekerheid is door het college ook toegelicht. Wij kunnen instemmen met deze verwerkingswijze. Wij hebben het college geadviseerd de financiële gevolgen tijdig inzichtelijk te maken en te verwerken in de begroting 2012 (middels een eventuele begrotingswijziging).
- Met terugwerkende kracht per 1 januari 2011 wordt de doeluitkering ILG naar verwachting omgezet in een decentralisatie-uitkering via het provinciefonds. Op dat moment vervalt de terugbetaalverplichting van de uitkering. Over de wijze van omzetting bestaat echter nog enige onduidelijkheid.

In de financiële verwerking van het ILG werd tot op heden het verschil tussen de verkregen rijksuitkering en de werkelijke bestedingen (ten laste van de rijksbijdrage) jaarlijks toegevoegd aan het passief Ontvangen voorschot ILG(schuld op de balans). In 2011 is op deze wijze de schuldpositie uit hoofde van ILG circa € 27 mln. toegenomen tot € 88 mln. (stand per 31 december 2011).

Met het vervallen van de terugbetaalverplichting zal deze schuldpositie deels vrijvallen en ten gunste van de reserve ILG kunnen worden gebracht (en derhalve toegevoegd aan de eigen provinciale middelen). Bij het opstellen van de jaarverslaggeving 2011 bestonden nog veel onzekerheden ten aanzien van de daadwerkelijke invulling van de decentralisatie uitkering.

Zo bestaan onduidelijkheden over onder andere de volgende vragen:

- Juridische afwikkeling van de vorige bestuursovereenkomst (wordt een nieuwe beschikking door het rijk afgegeven?);
- Rol van de groenfondstrekening (eigendom van provincie of terugbetalen?). Dit betreft de bankrekening waarop de inkomsten en uitgaven rondom het ILG worden verwerkt;
- Omvang van de decentralisatie-uitkering in 2011 (kasritme Rijk of andere definitie?)

Mede door de genoemde onzekerheden en het hierdoor niet duidelijk zijn van de financiële gevolgen voor de jaarrekening 2011, is door het college besloten uit voorzichtigheid de bestaande verwerkingswijze van het ILG in de jaarrekening 2011 te handhaven. De onzekerheden op dit aspect zijn in de paragraaf weerstandsvermogen, de toelichting op de balans, voorraden en in het programma 9 Revitalisering landelijk gebied door het college nader toegelicht. Op basis van de door het college opgenomen toelichting en het voorzichtigheidsprincipe kunnen wij instemmen met deze verwerkingswijze. Het is voor 2012 van belang om zo spoedig mogelijk inzicht te krijgen in de financiële gevolgen van de decentralisatie voor Noord-Brabant. De financiële verwerkingswijze in de jaarverslaggeving dient hierop te worden aangepast, inclusief de doorvertaling in de meerjarenbegroting.

3.2.2. *Verwerkingswijze ILG in jaarrekening 2011 conform voorgaande jaren*

De status van het investeringsbudget waarvoor tot op balansdatum € 257,8 mln. aan voorschotten is ontvangen is per 31 december 2011 als volgt:

Activa	x € 1 mln	Passiva	x € 1 mln
Rekening courant groenfonds	22,6		
Uitbetaalde voorschotten DLG	3,5		
Nog te vorderen "oude verplichtingen ILG door DLG"	9,1	Lopende oude verplichtingen ILG door DLG	9,1
Grondwaarden	76,8		
Gerealiseerde projecten	175,3	Ontvangen voorschotten ILG	257,8
		(Voor)financiering uit eigen middelen	20,4
Totaal	287,3		287,3

3.2.3. *Waarderingsrisico EHS-gronden lijkt beperkt*

Door Noord-Brabant zijn via DLG de afgelopen jaren diverse ILG/EHS-gronden aangekocht. De financiering van deze gronden vindt enerzijds plaats vanuit het beschikbare ILG-budget. Daarnaast vinden ook grondverwervingen plaats gefinancierd uit provinciale middelen, de zogenaamde Extra-Impulsgronden, om de realisatie van het ILG/EHS en PMJP positief te beïnvloeden. Deze gronden zijn grotendeels beschouwd als voorfinanciering in het kader van het ILG, met de intentie de kosten voor aankoop op termijn alsnog ten laste van het ILG-budget (of de opvolger daarvan) te brengen.

De totale grondverwervingen zijn opgenomen onder de voorraden waarbij de verwervingen vanuit het ILG-budget (€ 77 mln. per ultimo 2011) opgenomen zijn onder bouwgronden in exploitatie en de Extra-Impulsgronden (€ 70 mln. per ultimo 2011) onder bouwgronden niet in exploitatie. Daar waar schadeloosstellingen zijn betaald en opstallen zijn meegekocht loopt de provincie een waarderingsrisico.

De totale grondpositie EHS met het risicoprofiel is naar schatting van de provincie als volgt uiteen te zetten:

Omschrijving	Omvang in ha	Omvang x € 1 mln.	Waarderingsrisico
Verwervingen uit het ILG-budget	Circa 1.300ha	76,8	Geen. Deze gronden zijn onderdeel van de afrekening per 1 januari 2011
Impulse gronden:			
Percelen binnen de nationale EHS	Circa 400ha	26,0	Geen. De percelen worden ingezet in de grond voor grond systematiek tegen oorspronkelijke aankoop prijs conform het natuurakkoord.
Percelen binnen de provinciale EHS	Circa 100ha	6,0	Beperkt tot de betaalde schadeloosstellingen en meegekochte opstallen circa € 2 mln.
Ruilgronden en ruilbedrijven	500ha	37,5	Beperkt tot de betaalde schadeloosstellingen en meegekochte opstallen. In 2011 heeft er een afwaardering plaatsgevonden van € 1,1 mln.

3.3. Diverse voorzieningen getroffen op waardering gronden Ontwikkelbedrijf

Naast de grondverwerving in verband met EHS/ILG neemt de provincie deel in grondexploitaties en verwerft het anticiperend of strategisch grond en opstallen (grondverwerving) voor overige doeleinden. Deze activiteiten worden uitgevoerd door het Ontwikkelbedrijf van de provincie. De grondpositie die het ontwikkelbedrijf beheert is geactiveerd onder de voorraden en bedraagt per ultimo 2011 € 45 mln. Deze grondpositie brengt diverse risico's met zich mee. Om inzicht te verkrijgen in de financiële risico's heeft de provincie een risico-analyse op projectniveau gemaakt en hierover gerapporteerd in de eerste voortgangsrapportage 2012 van het Ontwikkelbedrijf. Uit deze risico-analyse komt naar voren dat de waardering van diverse gronden te hoog was in relatie tot de huidige marktwaarde. Naar aanleiding hiervan heeft de provincie diverse voorzieningen getroffen.

Wij hebben de gehanteerde waardering per m2 beoordeeld en kunnen concluderen dat deze in lijn liggen met de markt. Wij kunnen ons dan ook vinden in de gehanteerde uitgangspunten ten aanzien van de waardering van deze grondpositie. Op basis van onze werkzaamheden hebben wij vastgesteld dat de provincie zich bewust is van de risico's binnen de grondpositie.

Gedurende 2011 hebben voor een aantal grondposities aanzienlijke dotaties aan de verliesvoorzieningen plaatsgevonden. Voor de niet in exploitatie genomen gronden heeft een totale waarderingscorrectie naar lagere marktwaarde plaatsgevonden van € 3,8 miljoen (2010: € 0,3 miljoen). Deze stijging in de verliesvoorzieningen wordt voornamelijk veroorzaakt door de hoge boekwaarde van een aantal gronden in relatie tot de marktwaarde in de huidige bestemming. Wij kunnen ons vinden in de omvang van deze verliesvoorzieningen.

3.4. Waardering (verstrekkingen aan) deelnemingen en overige uitgegeven langlopende leningen onder druk

De provincie heeft door middel van kapitaalverstrekkingen aan deelnemingen, leningen aan deelnemingen en overige langlopende leningen een omvangrijke vorderingpositie op de balans opgebouwd. De waardering van deze kapitaalverstrekkingen en leningen staat als gevolg van de economische situatie onder druk.

Deelnemingen maken verlies en het is van belang de vraag te stellen of de balansposities een reëel beeld geven van de huidige situatie. Om hier inzicht in te krijgen beoordeelt de provincie de financiële positie van de deelnemingen en beoordeelt of de marktwaarde van de deelnemingen mogelijk niet lager ligt. Tevens heeft de provincie beoordeeld in hoeverre de inbaarheid van leningen onder druk staat. Wij hebben vastgesteld dat wij ons kunnen vinden in de uitgevoerde afwaarderingen zoals hieronder weergegeven en huidige waardering van de deelnemingen en de leningen.

Deelneming	(x €1.000)
BV Brabantse Herstructureringsmaatschappij Bedrijventerreinen (BHB)	2.895
BV Agro & Co Kapitaalfonds BV	851
Business Park Aviolanda Holding B.V.	1.011
Totaal afwaarderingen deelnemingen	4.757

Leningen	(x €1.000)
Lening deelneming NV Monumentenfonds	200
Leningen MKB-bedrijven	3.535
Totaal afwaarderingen van/voorziening op leningen	3.535

3.5. *Risico's Moerdijk voldoende afgedekt*

In december heeft de provincie de regie over de bodemsanering overgenomen van gemeente Moerdijk op basis van de wettelijke taak van de provincie en deze sanering verwerkt in het bodemsaneringsprogramma van de provincie. De kosten voor deze bodemsanering bedragen naar verwachting € 38,2 mln. waarbij deze voorgefinancierd zullen worden door de provincie. Met het rijk is afgesproken dat het provinciale aandeel hierin € 17,5 mln. zal bedragen. Indien de dekking niet toereikend is zal het restant gefinancierd worden uit de rijksbijdrage voor bodemsanering Noord-Brabant voor de periode 2015-2019.

3.6. *Stimuleringsmaatregelen woningbouw in de grip*

De provincie is zich bewust van de risico's met betrekking tot de stimuleringsregelen woningbouw. Om de risico's met betrekking tot de opkoopregeling woningen verder te beperken en de verkoop te stimuleren is een Europese aanbesteding gestart voor het beheer en verkoop van de woningen.

Ten aanzien van de producentenregeling toetst de provincie periodiek of aan de producent aan de gestelde voorwaarden voldoet. In 2011 is één lening teruggevorderd doordat is vastgesteld dat niet aan de voorwaarden is voldaan.

In totaal zijn er voor € 25,8 mln. aan garantiestellingen afgegeven uit hoofde van de producentenmaatregelen, in het kader van de consumentenmaatregelen is voor € 124,9 mln. aan koopovereenkomsten gesloten. Deze koopovereenkomsten hebben betrekking op 531 woningen. Vanaf boekjaar 2012 tot en met 2014 wordt de provincie eigenaar van de onverkochte woningen. In 2012 zal de provincie eigenaar worden van 160 woningen met een waarde van € 32,3 mln. Binnen de reserve grondbank is € 45 mln. beschikbaar om risico's en tegenvallers uit de stimuleringsregelingen op te vangen. Op basis van de onderliggende risicoanalyse zijn wij van mening dat deze reservepositie toereikend is.

3.7. *Risicoanalyse Sloopvergoedingen naar jaarlijks actualiseren*

De provincie heeft op de balans een vordering opgenomen op de Ontwikkelingsmaatschappij Ruimte voor Ruimte CV (ORR) voor sloopvergoedingen € 93 mln. Deze sloopkosten verwacht de provincie vergoed te krijgen door de gerealiseerde opbrengsten van de verkoop ruimte voor ruimtekavels.

Deze geactiveerde kosten bestaan uit:

- De sloopvergoedingen die uitgekeerd zijn in het kader van de Regeling beëindiging veehouderijtakken(Rbv);
- De kosten van sanering van glastuinbouwbedrijven in kwetsbare gebieden en de sloop van ongewenste bebouwing in het buitengebied;
- De kosten van de sanering van de MOB-complexen.

De terugverdien capaciteit en periode is vastgesteld op basis de twee jaarlijkse uitgevoerde risicoanalyses van in 2008 en 2010. In de analyse “terugverdien capaciteit” gaat men uit van een bijdrage aan de sloopvergoedingen van € 174 mln., hetgeen de vordering in de jaarrekening 2011 van de provincie ad € 93 mln. Ruimschoots overstijgt. Het is de verwachting dat in 2022 de ruimte voor ruimte kavels zijn verkocht.

Eind 2010 zijn nieuwe afspraken gemaakt over de timing en het verschuldigde bedrag aan de provincie bij verkoop van kavels door Ruimte voor Ruimte II CV. Deze afspraken moeten nog geformaliseerd worden. Bij het formaliseren en in detail uitwerken van de afspraken bekijkt u de noodzaak van een nieuwe risicoanalyse. De nieuwe afspraken en de mogelijkheden tot het ontwikkelen van ruimte voor ruimte kavels zijn niet meegenomen in de oude risicoanalyses. In 2010 en 2011 zijn minder ruimte voor ruimte kavels in ontwikkeling gegaan dan vooraf was begroot, wat ook de looptijd van de vordering sloopvergoedingen verlengt.

Wij adviseren gezien de economische omstandigheden en de mogelijkheden tot het ontwikkelen van ruimte voor ruimte kavels jaarlijks de risicoanalyse te actualiseren.

De belangrijkste mutatie in 2011 betreft de afrekening van bouwtitels ad € 5.496.551 van transacties ruimte voor ruimte uit de eerste tranche.

3.8. Essent gelden juist verwerkt in de jaarrekening

In 2011 hebben naast de reguliere Essent transacties twee significante transacties plaatsgevonden:

- De deelneming Publiek Belang Elektriciteitsproductie B.V. heeft het belang in Energy Resources Holding in 2011 verkocht aan RWE. Als gevolg van deze transactie heeft de provincie €226 mln. aan dividend ontvangen. Deze opbrengst is toegevoegd aan de reserve investeringsagenda en middels deposito's belegd volgens de afspraken vanuit de Treasury Committee.
- In de deelneming Verkoop Vennootschap B.V. is het eerste gedeelte van het General Escrow Fonds ad € 111 mln. vrijgevallen in 2011. De vrijval van het eerste deel bestaat uit 50% van het fonds, verminderd met de ingediende claims. In september 2015 zal het fonds volledig vrijgallen. Omdat op dit moment de risico's nog niet goed zijn in te schatten heeft de provincie de vorderingen reeds geheel voorzien.

Wij hebben de transacties aangesloten met de onderliggende documentatie en besluiten en hebben vastgesteld dat deze op een juiste wijze zijn verwerkt in de jaarrekening 2011 van de provincie.

3.9. Afwikkeling btw 2007: principieel verschil van inzicht met de belastingdienst (stand van zaken)

De status van de belastingnaheffing van € 16 miljoen samenhangende met de PPS A59 is ten opzichte van 2010 ongewijzigd. Het verschil van inzicht tussen de Provincie en de belastingdienst over het fiscaal regime loopt nog. De € 16 miljoen in zake de PPS A59 is als vordering op de belastingdienst opgenomen. Het geschil wordt in goed overleg met de Belastingdienst voorgelegd aan de belastingrechter. Het risico dat het proces nadelig kan uitvallen voor de Provincie is vermeld in de paragraaf weerstandsvermogen en wordt afgedekt door de risicoreserve.

3.10. Immunisatieportefeuille (stand van zaken)

De immunisatieportefeuille heeft als doel om een zeker rendement met een laag risicoprofiel te genereren, door het jaarlijks ontvangen van couponrenten ter vervanging van de wegvallende dividendstromen van Essent. De ontvangen rente over 2011 bedraagt € 118.047.437 maar dekt de te compenseren dividenden ad € 122.500.000 niet af. Het verschil is veroorzaakt door lagere dividenduitkeringen van Enxsis en Attero, in de gewijzigde begroting is hier reeds met dit dekkingsverschil rekening gehouden. Voor 2012 wordt op basis van het geprognosticeerd rendement op de herbeleggingen verwacht dat het totale rendement de te compenseren dividenden afdekt.

3.11. Samenwerken als succesfactor voor uw strategie (speerpunt)

Samenwerken met andere belanghebbenden (publieke, private en vrijwilligersorganisaties) en het afstemmen van beleid en uitvoering is een van de belangrijkste succesfactoren voor het succesvol maken van uw strategie. Dit blijkt onder meer uit internationaal onderzoek "Making it happen" dat recent door PwC is uitgevoerd.

3.11.1. Resultaat behaal je niet alleen

Economische krimp en toenemende druk op de overheidsuitgaven zorgen ervoor dat Nederlandse gemeenten en Provincies hun strategie niet meer alleen kunnen uitvoeren. Samenwerken met interne en externe belanghebbenden is essentieel – in zowel denken als doen.

3.11.2. De nieuwe rol van overheidsorganisaties versterkt het belang van partners

Het recente internationale onderzoek 'Making it Happen' van PwC wijst uit dat samenwerking met andere partijen, zoals private partijen, vrijwilligersorganisatie en overheidsinstanties, cruciaal is om de strategische ambities te kunnen realiseren. Dit geldt voor in deze tijd waarin overheidsorganisaties meer moeten doen met minder middelen.

Maatschappelijke opgaven worden steeds complexer, niet alleen door de aard van de problematiek en de omvang, maar ook door de complexe netwerken van overheid en belanghebbenden die zijn ontstaan. Het gaat erom dat de overheidsorganisaties deze netwerken steeds effectiever en efficiënter gaan gebruiken om hun doelstellingen waar te maken. Bij elke maatschappelijke opgave zijn weer andere partners betrokken. Een bestuurskrachtige provincie kan in verschillende rollen samenwerking met deze partners. Dit betekent dus samenwerking op verschillende niveaus met andere overheden, regiogemeenten, bedrijven en maatschappelijke instellingen in zorg, wonen en welzijn. Op elk beleidsveld zal het palet van partners er anders uitzien. Het is daarbij zaak om de burger steeds centraal te stellen en een passen dienstverleningsconcept te realiseren.

3.11.3. Benut partners niet alleen als denk-tank maar ook als doe-tank

Veel Nederlandse overheidsorganisaties kennen een belangrijke rol toe aan de externe partners bij de ontwikkeling van de strategie, als denk-tank dus. Van de Nederlandse overheidsorganisaties betreft circa tweederden in belangrijke mate externe belanghebbenden, zoals burgers en private bedrijven, bij de ontwikkeling van hun strategie.

Het grote belang van samenwerkingsverbanden blijkt ook uit het gebruik van de verbanden voor de uitvoering van de strategie: als doe-tank. Overheidsorganisaties kunnen hun doelstellingen door de steeds complexere maatschappelijke uitdagingen namelijk niet meer alleen bereiken. Publiek-private samenwerkingsverbanden zijn voor overheidsorganisaties erg belangrijk voor het uitvoeren van de strategie, zo blijkt uit onderzoek. Ook zegt de helft van de overheidsorganisaties samenwerking met vrijwilligersorganisaties belangrijk te vinden. Bijvoorbeeld heeft een groot deel van de gemeente aangegeven in de nabije toekomst meer taken op afstand te zetten bijvoorbeeld door uit te besteden aan een 'shared service center' of aan de markt.

Op deze manier ontstaat voor overheidsorganisaties wel een complexe regierol. Er komt namelijk van alles bij kijken:

- De regie houden;
- Steeds een ander rol aannemen in de ketensamenwerking met partnerorganisatie, zoals cofinancier, inkoper of ontwikkelaar of juist een kaderstellende rol;
- Vraag en aanbod in de ketensamenwerking in goede balans houden en daarvoor de juiste mensen kunnen inzetten;
- Durven differentiëren, prioriteiten stellen;
- Sturen op vertrouwen;
- Inzetten op preventie.

3.11.4. Ervaring en expertise delen motiveert tot samenwerking

Volgens overheidsorganisaties zijn ervaring en expertise van de externe partners de belangrijkste motivatie om samen te werken. Overeenstemming over de doelen, wederzijds vertrouwen en erkenning van de competenties in het netwerk zijn volgens hen de belangrijkste factoren voor een succesvolle samenwerking.

Samenwerken met instanties, overheden, vrijwilligersorganisatie en andere organisaties op lokaal en regionaal niveau is onmisbaar voor het succes van overheidsorganisaties. Vooral in deze tijden van bezuinigingen waarin het credo geldt 'meer voor minder'. Consensus onder de externe partners en de overheidsorganisaties over de doelstellingen is essentieel voor het bereiken van resultaat. De tendens om de dienstverlening 'open' te stellen voor extern partners en leveranciers maakt de regierol van overheidsorganisaties complex. De diversiteit aan leveranciers betekent dat de overheden een doeltreffend en daadkrachtig beheer op contracten moeten uitvoeren. Deze rol wordt steeds belangrijker en vraagt om andere en nieuwe kwaliteiten en competenties van de organisatie, de medewerkers en de ondersteunende systemen.

3.11.5. Code “sturen in samenwerkingsrelaties”

In de Agenda van Brabant zijn drie kernrollen benoemt van waaruit de provinciale taken worden opgepakt:

- Gebiedsregisseur;
- Opdrachtgever voor de uitvoering;
- Toezichthouder/kwaliteitsbewaker.

In november 2010 heeft u de code “Sturen in samenwerkingsrelaties” vastgesteld die nader invulling geeft aan de samenwerkingsvormen ten aanzien van de eerste twee kernrollen. Bij het aangaan van succesvolle samenwerking hanteert de provincie de volgende drie principes:

- Het wederkerigheidsbeginsel (gemeenschappelijkheid in de doelstellingen);
- Het minimuminterventieprincipe (niet meer inbreng/interventie dan strikt noodzakelijk);
- Het proportionaliteitsbeginsel (mate van invloed).

De uitwerking van de principes, uitgangspunten en randvoorwaarden zoals opgenomen in de code “Sturen in samenwerkingsrelaties” zijn ongewijzigd en vormen de basis voor de uitvoering in de reguliere organisatie. Daar waar samenwerkingsverbanden of deelnemingen worden aangegaan hanteert de organisatie alle drie de beginselen. Belangrijk hierbij is dat de provincie haar doelstellingen weet te realiseren.

Een evaluatie van alle deelnemingen vindt momenteel plaats en zal bij de aanbidding van de jaarrekening aan u gepresenteerd worden.

De nieuwe nota deelnemingen & samenwerking is aangekondigd op de middenlange termijn agenda en staat gepland voor november 2012.

4. Financiële positie van provincie Noord-Brabant

4.1. De balansverhoudingen van de provincie zijn onveranderd gezond

Om een beeld te geven van de financiële positie, met name de balansverhoudingen, van de provincie Noord-Brabant hebben wij hieronder een aantal kengetallen opgenomen, welke het volgende beeld laten zien:

Kengetal	2011	2010
Solvabiliteit	83,4%	83,3%
Liquiditeit (current)	1,39	0,99
Liquiditeit (quick)	1,12	0,67

De solvabiliteit geeft de mate aan waarin de provincie aan haar langlopende verplichtingen kan blijven voldoen. Een graadmeter hiervoor betreft de solvabiliteitsratio (eigen vermogen/totaalvermogen). De solvabiliteitsratio voor de provincie bedraagt op 31 december 2011 83,4% ten opzichte van 83,3% ultimo 2010. De gemiddelde ratio bij de overige provincies bedroeg per 2010 59,3%. De solvabiliteitsratio van de provincie Noord-Brabant ligt ruim boven dit gemiddelde door de omvangrijke reservepositie gevormd door de verkoop van Essent.

De liquiditeit van de provincie is bepaald aan de hand van twee ratio's, te weten de current ratio (waarbij de vlottende activa gedeeld worden door de vlottende passiva) en de quick ratio (gelijk aan de current ratio, echter zonder bij de activa de voorraden gronden mee te rekenen). Met beide ratio's wordt een beeld verkregen van het vermogen van de provincie om te voldoen aan haar kortlopende verplichtingen. De current ratio is gezond te noemen boven de 2. Met een score van 1,39 bevindt de current ratio van de provincie Noord-Brabant zich dus beneden deze norm, maar is vergelijkbaar met de gemiddelde current ratio van de overige provincies in 2010 van 1,41. De oorzaak hiervan ligt met name in de grote schuldpositie als gevolg van vooruitontvangen doeluitkeringen waaronder ILG (€ 88 mln.), BDU Verkeer en Vervoer (€206 mln.) en vooruitontvangen bijdrage ten behoeve van de PPS-A59 (€ 134 mln.). De current ratio is vooral gestegen door het in 2011 ontvangen dividend.

De quick ratio is exclusief de voorraden gronden bij de activa, aangezien deze positie niet eenvoudig te gelde te maken is. Deze ratio laat eveneens een verbetering zien ten opzichte van voorgaand jaar. De quick ratio is in verhouding tot de current ratio sterker verbeterd door de afgenomen voorraadpositie en de toename van de overige vlottende activa en vlottende passiva.

Bij bovenstaande analyse dient wel opgemerkt te worden dat dit een momentopname betreft van de situatie per ultimo 2011.

In uw Treasuryparagraaf zijn het kasgeldlimiet en de renterisiconorm opgenomen. Hieruit komt naar voren dat de provincie heeft gehandeld binnen de grenzen van de kasgeldlimiet en de renterisiconorm.

Het weerstandsvermogen is een andere graadmeter in hoeverre de provincie in staat is financiële tegenvallers op te vangen betreft. In de paragraaf weerstandsvermogen is dit nader uiteengezet en uitgesplitst in de weerstandscapaciteit en risico's waarvoor geen (dekking-)maatregelen voor zijn getroffen.

(x € 1 mln.)	Incidenteel		Structureel		Totaal	
	2011	2010	2011	2010	2011	2010
• Weerstandcapaciteit	185,6	219,4	97,3	140,2	282,9	359,6
• Beleidsrisico's en bedrijfsrisico's	150,4	213,3	0	0,0	150,4	213,3
Resterend weerstandscapaciteit (A-B)	35,2	6,1	97,3	140,2	132,5	146,3

De resterende weerstandscapaciteit is ten opzichte van 2010 afgenomen doordat de onbenutte belastingcapaciteit is afgenomen alsmede de reserve dividend is opgeheven. Daarnaast heeft er een concretere inschatting van risico's plaatsgevonden, met name bedrijfsrisico's. De weerstandscapaciteit is in relatie tot de beleidsrisico's en bedrijfsrisico's zeer goed te noemen.

4.2. *Begroten in huidige systematiek blijft lastige opgave*

Om inzicht te geven in het voorspellend vermogen van de provincie, geven wij in onderstaand overzicht weer wat de verschillen zijn tussen de primaire begroting, de aangepaste begroting en de programmarekening 2011.

(x € 1.000)	Begroting voor wijzigingen	Begroting na wijzigingen	Realisatie	Verschil
Baten	946.461	1.464.064	1.430.093	33.971 N
Lasten	1.211.173	1.232.143	1.033.587	198.556 V
Resultaat voor bestemming	264.711 N	231.921 V	396.505 V	164.584 V
Mutatie reserves	264.711 V	231.921 N	358.699 N	126.778 N
Resultaat na bestemming	0	0	37.807 V	37.807 V
In % van de omvangsbasis (totale lasten)	0%	0%	3,7%	

In onderstaande tabel hebben wij de begrotingsuitputting, zijnde de gerealiseerde baten en lasten als percentage van de begrote baten en lasten van 2011 met 2010 vergeleken. De afwijking in 2011 ten opzichte van de begroting na wijzigingen is groter dan in 2010. De lasten vallen vooral lager uit dan begroot waardoor het resultaat voor bestemming positiever uitvalt dan begroot.

(x € 1.000)	Begroting na wijzigingen 2011	Uitputting begroting 2011	Begroting na wijzigingen 2010	Uitputting 2010
Baten	1.464.064	97,7%	1.045.687	102,2%
Lasten	1.232.143	83,9%	1.453.100	89,1%

De belangrijkste afwijkingen tussen de bijgestelde begroting en de realisatie zijn in onderstaande tabel opgenomen.

(x € 1 mln.)	Realisatie versus begroting na wijzigingen voor bestemming (V=voordeel, N= nadeel)
Openbaar vervoer	7,1 V
Autobereikbaarheid Brabantstad	11,3 V
Regionale bereikbaarheid	20,1 V
OV-Netwerk Brabantstad	7,9 V
Proeftuinen	2,6 V
Apparaatlasten als gevolg van minder FTE	5,6 V
Natuur (gronden zijn aangekocht, doorlevering dient nog plaats te vinden)	60,6 V
Zonering Landelijk Gebied	15,5 V
Diverse kleinere verschillen over de programma's – voornamelijk onderbestedingen	33,8 V
Totaal saldo	164,5 V

Na vergelijking van de primaire begroting, de aangepaste begroting en de programmarekening 2011 concluderen wij dat in het juiste jaar ramen voor de provincie Noord-Brabant in de huidige systematiek lastig blijft. Het realistisch ramen en het toerekenen van verplichtingen naar het juiste boekjaar is bij het opstellen van de begroting een lastige opgave omdat aangegane verplichtingen inzake geplande projecten en investeringen niet altijd direct leiden tot lasten in het desbetreffende jaar. De prestaties worden daardoor financieel pas zichtbaar in de jaren daarna. Daarnaast is de provincie in aantal gevallen afhankelijk van de informatievoorziening van derden.

Hierdoor wordt ook het verklaren van eventuele verschillen tussen de realisatie en de begroting door het koppelen van de financiën aan de inhoudelijke prestaties bemoeilijkt. Een voorbeeld hiervan betreft de onderbesteding Natuur, de gronden zijn verworven echter doorlevering heeft nog niet plaatsgehad. Op het moment dat deze gronden worden doorgeleverd wordt dit pas financieel zichtbaar in de realisatie.

De totaal gerealiseerde onttrekkingen aan reserves in 2011 bedragen € 435.936.000 ten opzichte van de begrote onttrekkingen na wijziging van € 561.038.000. In totaal is € 126.102.000 minder onttrokken aan de reserves dan begroot. Dit wordt voornamelijk veroorzaakt door de volgende reserves:

- Algemene reserve - structuurversterking: € 36.131.000 minder onttrokken. Deze reservering is gemaakt voor de bovenregionale projecten vooral gerelateerd aan het programma 'Samen Investeren' en de samenwerking met de B5. De projecten bij de gemeenten vertragen ten opzichte van begroting, derhalve heeft de Provincie minder onttrokken dan begroot. Op basis van de geldende afspraken hebben de gemeenten tot en met 2013 om de projecten te realiseren. Naar verwachting zal deze reserve dan ook in latere jaren alsnog worden aangewend.
- Reserve Essent (onttrekking met betrekking tot balansverkorting): € 51.368.000 minder onttrokken. Investerings in 'bijdrage in activa van derden' worden niet meer geactiveerd maar worden ineens in mindering gebracht op de reserve Essent. In 2011 is minder geïnvesteerd doordat enerzijds projecten nog eens kritisch worden gezien op mogelijke besparingen en anderzijds doordat medefinancierders terughoudender zijn geworden. Hierdoor vinden de investeringen later plaats dan gepland en valt de daarmee samenhangende onttrekking uit de reserve ook lager uit dan begroot.
- Reserve cofinanciering Europese programma's: € 12.020.000 minder onttrokken. Subsidieverstrekking bij Europese programma's vindt plaats door middel van meerjarige subsidies, zonder hierbij een onderscheid te maken in jaarschijven. De verantwoordingslijn voor Europese subsidies wijkt sterk af ten opzicht van die van de provincie. De declaraties van de projectindieners lopen hoofdzakelijk via Dienst Landelijk Gebied en Stimulus. Tijdige tussentijdse bijstelling van de raming wordt hierdoor bemoeilijkt. De afwijkingen betreffen alleen een fasering van het uitgavenpatroon. Dit betekent dat de onttrekking conform de daadwerkelijke besteding alsnog later zullen plaatsvinden.
- Reserve Brabant 2050: € 8.477.000 minder onttrokken. Dit betreffen diverse grotere projecten die in 2012 afgerond & afgerekend worden. Bij Voorjaarsnota 2012 kan de reserve vervallen en het eventuele resterende saldo vrijvallen ten gunste van de algemene middelen.

4.3. Nieuwe wet Houdbare overheidsfinanciën (HOF) bedreiging voor uw ambities

Met het wetsvoorstel Wet Houdbare Overheidsfinanciën (HOF) gaat Nederland de recente Europese afspraken ten aanzien van begrotingsdiscipline doorvertalen naar gemeenten, provincies en waterschappen. Dit betekent mogelijk dat overschrijdingen van het EMU-saldo. De beoogde ingangsdatum van de Wet HOF is 1 januari 2013.

De grens voor het EMU-saldo (tekort van de collectieve sector in relatie tot het bruto binnenlands product) voor de Provincie Noord-Brabant is bepaald op € 68 mln. Het EMU-saldo voor de provincie conform de begroting van 2012 van € 243,8 mln. (tekort) overschrijdt deze grens ruimschoots. Op dit moment werkt de provincie aan passende maatregelen om eventuele boetes te voorkomen.

Daarnaast worden naast de Europese eisen ook de uitgangspunten van het Nederlands trendmatig begrotingsbeleid in de nieuwe Wet HOF vastgelegd. Dit betreft onder meer de strikte scheiding tussen inkomsten en uitgaven, via vaste uitgavenplafonds (kaders) en automatische stabilisatie aan de inkomstenkant van de begroting.

De Wet HOF is voorgelegd aan het Interprovinciaal Overleg (IPO), de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) en de Unie van Waterschappen. Vanuit de provincies, gemeenten en waterschappen is een sterke lobby gestart om de gevolgen van de nieuwe wetgeving te beperken.

4.4. Liquiditeitsbegroting heeft de aandacht

De provincie werkt met een liquiditeitsbegroting. De liquiditeitsbegroting is gebaseerd op de programmabegroting. Om de programmabegroting te kunnen gebruiken voor de liquiditeitsplanning is een analyse ontwikkeld van de daadwerkelijk uitgaven en inkomsten. Hierbij is specifieke aandacht uitgegaan naar:

- Tendenties en spreiding voor de toerekening van de kasstromen naar periodes;
- Timing van subsidie-inkomsten;
- Uitgaven voor investeringen op basis van rapportages vanuit de directies;
- Ervaringscijfers.

Een analyse van de werkelijke kasstromen in vergelijking tot de opgestelde liquiditeitsplanning is in ontwikkeling. Wij ondersteunen deze ontwikkeling zodat de provincie meer inzicht krijgt in de verschillen tussen de liquiditeitenplanning en de werkelijkheid. Ook zijn op basis hiervan schattingen bij het opstellen van de kasstromen beter onderbouwd. Een andere moeilijkheid komt naar voren uit de onderuitputting van de begroting. Bij het opstellen van de liquiditeitsoverzichten is de afdeling treasury afhankelijk van de input van de diverse bureaus en directies. Wij hebben het college geadviseerd deze gegevensuitvraag de structureren.

5. *Interne beheersing*

5.1. *Interne beheersing was en is op orde*

In het kader van de jaarrekeningcontrole van provincie Noord-Brabant hebben wij de administratieve organisatie en de daarin opgenomen maatregelen van interne controle beoordeeld, voor zover van belang voor ons oordeel omtrent de getrouwheid en rechtmatigheid van de jaarrekening en ter bepaling van de diepgang van de door ons uit te voeren controlewerkzaamheden. Onze bevindingen naar aanleiding van deze werkzaamheden hebben wij opgenomen in onze boardletter die wij op 15 november 2011 hebben uitgebracht.

Conclusie van ons onderzoek is dat de interne beheersing van provincie Noord-Brabant gedurende 2011 van een **voldoende** niveau is. Onze controle heeft geen significante tekortkomingen in de interne beheersing aan het licht gebracht. Wel hebben wij een aantal aanbevelingen gedaan die voor de jaarverslaggeving 2011 van belang waren. Deze aanbevelingen (inclusief de opvolging ervan) hebben wij ook betrokken bij de controle van de jaarrekening 2011. Gedacht kan worden aan de financiële risico's bij de stimuleringsmaatregelen en de waardering van de voorraden inzake ILG.

Beheersing waardering EHS-gronden verdient de aandacht

Naar aanleiding van onze jaarrekeningcontrole is gebleken dat de beheersing omtrent de waardering van de EHS-gronden nadere aandacht verdient. Vanuit onze controle komt naar voren dat centrale sturing op de juistheid en volledigheid van waarderingsvraagstukken voor verbetering vatbaar. Dit heeft voornamelijk te maken met onvoldoende duidelijkheid over de verantwoordelijkheden van de betrokken personen en het inzicht in de grondposities inclusief schadeloosstellingen en opstallen. Wij hebben geadviseerd hier in 2012 meer aandacht aan te besteden.

Subsidieregister handmatig bijgehouden

Per 1 januari 2012 is de provincie gestart met het voeden van een subsidieregister op basis van aanvragen om inzicht te verkrijgen in verstrekte subsidies. Dit subsidieregister wordt handmatig bijgehouden in Excel en gevoed vanuit de documentenstroom. In het kader van het project Subsidies 3.0 zal een centrale uitvoeringsorganisatie ingericht worden waarbij het subsidieregister verder ontwikkeld zal worden.

Onze overige constatering over de interne beheersing treft u aan in onze boardletter.

5.2. *IT-omgeving is van voldoende niveau*

Onze controle heeft geen bevindingen opgeleverd die in het kader de betrouwbaarheid en de continuïteit van de geautomatiseerde gegevensverwerking gerapporteerd moeten worden. Onze overige constatering over de IT-omgeving treft u aan in onze boardletter. Overigens hebben wij kennis genomen van het onderzoeksrapport van de Zuidelijke Rekenkamer inzake Strategische informatiebeleid provincie Noord-Brabant en het advies van de commissie voor Economische Zaken en Bestuur. Wij onderschrijven de aanbevelingen van de Zuidelijke Rekenkamer.

6. Vooruitkijkend

6.1. Wanneer ziet de provincie ons weer terug?

Gedurende het jaar zijn wij bij diverse besprekingen aanwezig, zoals de commissie Mobiliteit en Financiën en de Treasurycommissie. Hieronder ziet u een overzicht van de eerstvolgende vaste momenten in relatie tot de jaarrekeningcontrole:

Wat?	Wanneer?
Evaluatie 2011	Mei/juni 2012
Voorbespreking client service plan en (interne) controle 2012	juni 2012
Interim-controle 2012	September/Okttober 2012
Voorbespreking jaarrekeningcontrole	Begin 2013
Jaarrekeningcontrole	Februari/Maart 2013

A. *Onze dienstverlening*

Kwaliteitsbeheersing binnen PwC

Kwaliteits- en risicobeheersing in onze dienstverlening is een integraal onderdeel van de wijze waarop de organisatie wordt aangestuurd. Ons risicomanagementbeleid is erop gericht dat belangrijke risico's tijdig onderkend, geanalyseerd en juist ingeschat worden. De beleidsbepalers zijn eindverantwoordelijk voor het adequaat functioneren van dit systeem en dit staat aan de basis van de dagelijkse praktijk. Onze teams van professionals leveren de gewenste onderscheidende kwaliteit door hun opdrachten volgens de richtlijnen uit te voeren en elkaars werk continu te beoordelen.

In ons transparantieverslag, dat beschikbaar is op onze website (zie www.pwc.nl/nl/onze-organisatie/feiten-en-cijfers), doen de beleidsbepalers verslag van de activiteiten op het gebied van de kwaliteitsbeheersing. Alle in dat verslag genoemde maatregelen en procedures zijn erop gericht een redelijke mate van zekerheid te bieden dat wettelijke controles worden uitgevoerd in overeenstemming met de relevante wet- en regelgeving. De beleidsbepalers hebben de opzet en werking van het kwaliteitsbeheersings- en controlesysteem, zoals op hoofdlijnen beschreven in het transparantieverslag, geëvalueerd. De beleidsbepalers verklaren dat het stelsel van kwaliteitsbeheersing doeltreffend functioneert, het interne toezicht op de naleving van de onafhankelijkheidsvoorschriften is uitgevoerd en onze partners, directors en medewerkers de vereiste kennis van, inclusief de ontwikkelingen op, ons vakgebied op een gestructureerde manier onderhouden.

Onze reactie op het rapport van de AFM

In het kader van de Wet toezicht accountantsorganisaties (Wta) houdt de AFM toezicht op de Nederlandse accountantsorganisaties. Op 6 november 2011 heeft de AFM haar rapport 'Prikkel voor kwaliteit accountantscontrole' uitgebracht naar aanleiding van een door haar verricht themaonderzoek bij alle 15 OOB-vergunninghouders. Het onderzoek was inventariserend van aard en gericht op twee thema's: onafhankelijkheid en het benoemen, beoordelen, belonen en sanctioneren van externe accountants. De AFM heeft aangegeven dat PwC zich aan de wet- en regelgeving heeft gehouden.

Wij verwijzen naar de uitgebreide uitleg in ons transparantieverslag (zie www.pwc.nl/nl/onze-organisatie/feiten-en-cijfers).

Wet op het accountantsberoep

In februari 2012 nam de Tweede Kamer het wetsvoorstel van de Wet op het accountantsberoep (Wab) aan. Dit wetsvoorstel ziet op de fusie van de twee beroepsorganisaties NIVRA en NOvAA en enkele zaken rondom de titels en bevoegdheden van registeraccountants en Accountant-Administratieconsulenten en de opleidingen tot accountant.

Het wetsvoorstel bevat tevens een aantal door de Tweede Kamer ingediende amendementen. Een aantal van deze amendementen is uitsluitend van toepassing op OOB's en de accountantsorganisatie die de wettelijke controle bij de OOB uitvoert. De voorgestelde maatregelen omvatten met name verplichte kantoorroulatie na acht jaar en een strikte scheiding tussen de wettelijke controle en overige diensten.

Het besluitvormingsproces in de Eerste Kamer is nog maar net begonnen. De Eerste Kamer kan het wetsvoorstel aannemen of afwijzen. Dit proces zal enige tijd duren en omdat de uitkomst onzeker is, is het op dit moment onduidelijk of en wanneer deze wet van kracht zal worden.

Als het wetsvoorstel wordt aangenomen, zullen enkele in de amendementen gehanteerde begrippen als 'financieel overzicht' en 'assurance' wettelijk gedefinieerd moeten worden, evenals het startpunt voor de berekening van de achtjaars-termijn.

Onze standpunten ten aanzien van de voorstellen van de Europese Commissie met betrekking tot accountants en accountantscontrole

In november 2011 bracht de Europese Commissie voorstellen uit met betrekking tot verdergaande regulering van de wettelijke accountantscontrole, accountantsorganisaties en de Europese markt voor accountantsdiensten. Deze voorstellen bestaan uit een Richtlijn die beoogt wijzigingen aan te brengen in de bestaande 'Achtste Richtlijn', een Verordening met regels specifiek voor de wettelijke controle bij Organisaties van Openbaar Belang en een impactanalyse. De Richtlijn en Verordening worden behandeld door het Europees Parlement en de Raad van Ministers. Wanneer zij beide de definitieve versies van Richtlijn en Verordening (inclusief de door hen vastgestelde amendementen) hebben vastgesteld, zal de Europese Commissie deze van kracht laten worden. De Richtlijn zal in de Nederlandse wetgeving moeten worden opgenomen om hier van kracht te kunnen zijn. De Verordening heeft rechtstreekse werking. Het is op dit moment niet te voorspellen wanneer de voorstellen van kracht zullen worden en evenmin wat de inhoud van de definitieve wetgeving zal zijn.

De huidige voorstellen volgen op het in oktober 2010 door de Europese Commissie uitgebrachte groenboek genaamd 'Beleid inzake controle van financiële overzichten: Lessen uit de crisis'. Veel van de in dat consultatiedocument opgenomen ideeën komen in de voorstellen terug. Veel van de voorstellen steunen wij, waar onder:

- Initiatieven ter verdere verbetering van de kwaliteit van de accountantscontrole.
- Invoering van International Standards in Auditing in de gehele EU.
- Een grotere rol voor Raden van Commissarissen en Auditcommissies.
- Een transparanter proces voor de selectie van de accountantsorganisatie die de wettelijke controle uitvoert.
- Betere uitwisseling van informatie tussen de accountant en de toezichthouders op financiële instellingen (DNB en AFM).
- Betere mobiliteit voor accountants binnen de EU.

Andere voorstellen wijzen wij af, omdat er geen goede reden voor de voorstellen is en omdat gevreesd moet worden dat zij een negatieve invloed op de kwaliteit van de accountantscontrole zullen hebben, zoals:

- Verplichte roulatie van accountantsorganisatie na maximaal zes jaar (tenzij de onderneming gebruik maakt van joint audit, waarbij de onderneming minimaal twee accountantsorganisaties benoemt – dan wordt de periode verlengd tot negen jaar).
- Het strikt scheiden van de accountantscontrole en andere diensten bij de zelfde onderneming.
- Het bewerkstelligen van 'audit only' netwerken, waarbij het de grotere accountantsnetwerken wordt verboden andere diensten dan de accountantscontrole te verlenen (niet alleen niet bij hun controlecliënten, maar in het geheel niet), en hen daarnaast wordt verboden aan netwerken deel te nemen die dergelijke andere diensten verlenen.

De rol van de accountant blijft volgens de voorstellen ongewijzigd. Wij vinden dit niet optimaal, gezien de gewijzigde behoeften van de belanghebbenden bij accountantscontrole. Onze stellingname is, evenals voorheen, gebaseerd op de volgende gedachtegang: wij zijn voor versteviging van de rol van de accountant, voor maatregelen die een kans op het falen van een groot netwerk verkleinen en/of de gevolgen beperken en voor adequate borging van de onafhankelijkheid. Wel vinden wij dat maatregelen praktisch uitvoerbaar moeten zijn, maar ook moeten bijdragen aan de kwaliteit van de accountantscontrole en het vertrouwen van belanghebbenden in de rapportage van ondernemingen. Dit laatste helpt het vertrouwen in de financiële markten te herstellen tegen maatschappelijk aanvaardbare kosten.

B. Single information Single Audit (SiSa)

Wij hebben in onze controle specifieke werkzaamheden verricht om een oordeel te kunnen geven over de getrouwheid en rechtmatigheid van de financiële verantwoordingsinformatie in de bijlage inzake SiSa bij de jaarrekening 2011 van provincie Noord-Brabant. Onze werkzaamheden hebben gevarieerd tussen het beoordelen van de interne beheersing en het uitvoeren van detailcontroles. In de bijlage bij de jaarrekening zijn twee typen indicatoren opgenomen:

- Indicatoren (bedragen en andere kwantitatieve gegevens, veelal prestatie-indicatoren), die van invloed zijn op de financiële vaststelling.
- Indicatoren, zonder invloed op de financiële vaststelling.

Voor de eerste indicator geldt dat er een relatie is tussen de jaarrekening en de bijlage. Wij hebben op deze indicatoren een reguliere rechtmatigheidscontrole uitgevoerd en indien specifiek gevraagd is de deugdelijke totstandkoming van de indicator beoordeeld. De tweede indicator heeft normaliter geen directe relatie met de provinciale jaarrekening. Deze indicatoren zijn noodzakelijk voor het departementale jaarverslag. Bij deze indicatoren hebben wij alleen de deugdelijke totstandkoming van de indicator beoordeeld.

Voor de bevindingen uit onze controle gelden op grond van het Besluit Accountantscontrole Decentrale Overheden ('BADO') zwaardere rapporteringstoleranties dan voor andere onderdelen van de reguliere jaarrekening.

In dit rapport van bevindingen hebben wij per specifieke uitkering fouten en onzekerheden, boven een vastgestelde financiële grens, opgenomen voor zover deze niet door de provincie zijn gecorrigeerd. De financiële grens is afhankelijk gesteld van de omvangsbasis van de regeling. De omvangsbasis wordt gebaseerd op de gevraagde indicator. Bij een gevraagde indicator van "bestedingen gedurende het jaar" wordt de omvangsbasis bijvoorbeeld gevormd door de bestedingen in de regeling. De financiële grens is per specifieke uitkering:

- € 10.000 indien de omvangsbasis kleiner dan of gelijk is aan € 100.000;
- 10% indien de omvangsbasis groter dan € 100.000 en kleiner dan of gelijk aan € 1.000.000 is;
- € 100.000 indien de omvangsbasis groter dan € 1.000.000 is.

De rapporteringstolerantie heeft geen consequenties voor de omvang en aard van de controle van specifieke uitkeringen. Het gaat alleen om het rapporteren van de waargenomen fouten en onzekerheden voortkomende uit de accountantscontrole.

Op basis van de nota verwachtingen accountantscontrole uitgegeven door het ministerie van Binnenlandse Zaken rapporteren wij middels onderstaande voorgeschreven tabel de geconstateerde fouten of onzekerheden per regeling.

Nr	Naam specifieke uitkering of overige	Totale fout of onzekerheid per specifieke uitkering	Totale omvang van de fout of de onzekerheid (in Euro's)	Toelichting fout/onzekerheid
E5	Verzameluitkering I&M (incl. oud VROM)	Geen	0,-	n.v.t.
E9	Programma externe veiligheid (EV)	Geen	0,-	n.v.t.
E11	Nationaal Samenwerkingsprogramma Luchtkwaliteit (NSL)	Geen	0,-	n.v.t.
E27	Brede doeluitkering verkeer en vervoer	Geen	0,-	n.v.t.
E28	Regionale mobiliteitsfondsen	Geen	0,-	n.v.t.
F3	Verzameluitkering EL&I (incl. oud LNV)	Geen	0,-	n.v.t.
H8	Doeluitkering jeugdzorg (Bureau Jeugdzorg + Zorgkosten Jeugdzorg)	Geen	0,-	n.v.t.

Provinciale Staten van de Provincie Noord-Brabant
T.a.v. de griffie van Provinciale Staten
Mevrouw C. Dortmans
Postbus 90151
5200 MC 's-Hertogenbosch

25 april 2012

WO/e0249176/RHJ/BvE

Betreft: Controleverklaring 2011.

Geachte Provinciale Staten, geachte mevrouw Dortmans,

Hierbij ontvangt u een gewaarmerkt exemplaar van de jaarrekening 2011 van provincie Noord-Brabant en onze getekende controleverklaring d.d. 25 april 2012. Tevens zenden wij u een afschrift van bovengenoemde controleverklaring.

Toestemming gebruik en openbaarmaking controleverklaring en daaraan verbonden voorwaarden

Wij bevestigen u akkoord te gaan met het opnemen van het afschrift van de verklaring in exemplaren van de jaarrekening 2011, die overeenkomt met het bijgevoegde gewaarmerkte exemplaar.

Wij bevestigen u ermee akkoord te gaan dat het afschrift van onze controleverklaring, zoals opgenomen in bijgaande - door ons gewaarmerkte - stukken, openbaar wordt gemaakt. Openbaarmaking van de controleverklaring is slechts toegestaan tezamen met de jaarrekening.

Indien u deze jaarrekening en een afschrift van de verklaring opneemt op internet, dient u te waarborgen dat deze goed zijn afgescheiden van andere informatie op de internetsite. Afscheiding kan bijvoorbeeld plaatsvinden door de jaarrekening in niet-bewerkbare vorm als een afzonderlijk bestand op te nemen of door een waarschuwing op te nemen indien de lezer de jaarrekening verlaat ("U verlaat de beveiligde, door de accountant gecontroleerde jaarrekening").

Ondertekening jaarrekening

Een exemplaar van de jaarrekening dient door het College van Gedeputeerde Staten te worden aangeboden aan Provinciale Staten. Deze jaarrekening dient te worden vastgesteld door Provinciale Staten. Deze vaststelling dient te worden genotuleerd.

*PricewaterhouseCoopers Accountants N.V., Flight Forum 840, 5657 DV Eindhoven, Postbus 6365,
5600 HJ Eindhoven
T: 088 792 00 40, F: 088 792 94 13, www.pwc.nl*

'PwC' is het merk waaronder PricewaterhouseCoopers Accountants N.V. (KvK 34180285), PricewaterhouseCoopers Belastingadviseurs N.V. (KvK 34180284), PricewaterhouseCoopers Advisory N.V. (KvK 34180287), PricewaterhouseCoopers Compliance Services B.V. (KvK 51414406), PricewaterhouseCoopers B.V. (KvK 34180289) en andere vennootschappen handelen en diensten verlenen. Op deze diensten zijn algemene voorwaarden van toepassing, waarin onder meer aansprakelijkheidsvoorwaarden zijn opgenomen. Op leveringen aan deze vennootschappen zijn algemene inkoopvoorwaarden van toepassing. Op www.pwc.nl treft u meer informatie over deze vennootschappen, waaronder deze algemene (inkoop)voorwaarden die ook zijn gedeponeerd bij de Kamer van Koophandel te Amsterdam.

Gebeurtenissen na balansdatum

Overigens wijzen wij erop dat, indien tot het moment van vaststelling door Provinciale Staten omstandigheden (gebeurtenissen na balansdatum) blijken die aanpassing van de jaarrekening noodzakelijk maken, een dergelijke aanpassing nog vóór deze vaststelling moet worden gemaakt. Uiteraard vervalt in die situatie onze bovengenoemde toestemming.

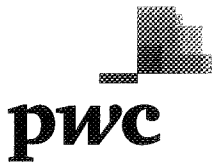
Tot het geven van een nadere toelichting zijn wij gaarne bereid.

Hoogachtend,
PricewaterhouseCoopers Accountants N.V.

W.J.J. Verdegaal-Ong

W.J.J. Verdegaal-Ong RA
partner

Bijlagen

Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Aan: Provinciale Staten provincie Noord-Brabant

Verklaring betreffende de jaarrekening

Wij hebben de in dit verslag opgenomen jaarrekening 2011 van provincie Noord-Brabant gecontroleerd. Deze jaarrekening bestaat uit de balans per 31 december 2011 en de programmarekening over 2011 met de toelichtingen, waarin zijn opgenomen een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen, alsmede de SISA-bijlage.

Verantwoordelijkheid van het College van Gedeputeerde Staten

Het College van Gedeputeerde Staten van provincie Noord-Brabant is verantwoordelijk voor het opmaken van de jaarrekening, alsmede voor het opstellen van het jaarverslag, beide in overeenstemming met het in Nederland geldende Besluit begroting en verantwoording provincies en gemeenten.

Deze verantwoordelijkheid houdt onder meer in dat de jaarrekening zowel de baten en lasten als de activa en passiva getrouw dient weer te geven en dat de in de jaarrekening verantwoorde baten, lasten en balansmutaties rechtmatig tot stand zijn gekomen. Rechtmatige totstandkoming betekent in overeenstemming met de begroting en met de relevante wet- en regelgeving, waaronder provinciale verordeningen.

Het College van Gedeputeerde Staten is tevens verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing als het noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening en de rechtmatige totstandkoming van baten, lasten en balansmutaties mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fraude of fouten.

Verantwoordelijkheid van de accountant

Onze verantwoordelijkheid is het geven van een oordeel over de jaarrekening op basis van onze controle. Wij hebben onze controle verricht in overeenstemming met Nederlands recht, waaronder de Nederlandse controlestandaarden en het Besluit Accountantscontrole Decentrale Overheden. Dit vereist dat wij voldoen aan de voor ons geldende ethische voorschriften en dat wij onze controle zodanig plannen en uitvoeren dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de jaarrekening geen afwijkingen van materieel belang bevat.

Een controle omvat het uitvoeren van werkzaamheden ter verkrijging van controle-informatie over de bedragen en de toelichtingen in de jaarrekening. De geselecteerde werkzaamheden zijn afhankelijk van de door de accountant toegepaste oordeelsvorming, met inbegrip van het inschatten van de risico's dat de jaarrekening een afwijking van materieel belang bevat als gevolg van fraude of fouten.

*PricewaterhouseCoopers Accountants N.V., Flight Forum 840, 5657 DV Eindhoven, Postbus 6365,
5600 HJ Eindhoven
T: 088 792 00 40, F: 088 792 94 13, www.pwc.nl*

'PwC' is het merk waaronder PricewaterhouseCoopers Accountants N.V. (KvK 34180285), PricewaterhouseCoopers Belastingadviseurs N.V. (KvK 34180284), PricewaterhouseCoopers Advisory N.V. (KvK 34180287), PricewaterhouseCoopers Compliance Services B.V. (KvK 51414406), PricewaterhouseCoopers B.V. (KvK 34180289) en andere vennootschappen handelen en diensten verlenen. Op deze diensten zijn algemene voorwaarden van toepassing, waarin onder meer aansprakelijkheidsvoorwaarden zijn opgenomen. Op leveringen aan deze vennootschappen zijn algemene inkoopvoorwaarden van toepassing. Op www.pwc.nl treft u meer informatie over deze vennootschappen, waaronder deze algemene (inkoop)voorwaarden die ook zijn gedeponeerd bij de Kamer van Koophandel te Amsterdam.

Bij het maken van deze risico-inschattingen neemt de accountant de interne beheersing in aanmerking die relevant is voor het opmaken van de jaarrekening en voor het getrouwe beeld daarvan, alsmede voor de rechtmatige totstandkoming van baten, lasten en balansmutaties, gericht op het opzetten van controlewerkzaamheden die passend zijn in de omstandigheden. Deze risico-inschattingen hebben echter niet tot doel een oordeel tot uitdrukking te brengen over de effectiviteit van de interne beheersing van de provincie. Een controle omvat tevens het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en de gebruikte financiële rechtmatigheidscriteria en van de redelijkheid van de door het College van Gedeputeerde Staten gemaakte schattingen, alsmede een evaluatie van het algehele beeld van de jaarrekening.

De bij onze controle toegepaste goedkeuringstolerantie bedraagt voor fouten 1% en voor onzekerheden 3% van de totale lasten en toevoegingen aan reserves.

Wij zijn van mening dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is om een onderbouwing voor ons oordeel te bieden.

Oordeel

Naar ons oordeel geeft de jaarrekening van provincie Noord-Brabant een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van zowel de baten en lasten over 2011 als van de activa en passiva per 31 december 2011 in overeenstemming met het Besluit Begroting en Verantwoording Provincies en Gemeenten.

Voorts zijn wij van oordeel dat de in deze jaarrekening verantwoorde baten, lasten en balansmutaties over 2011, in alle van materieel belang zijnde aspecten, rechtmatig tot stand zijn gekomen in overeenstemming met de relevante wet- en regelgeving, waaronder provinciale verordeningen.

Verklaring betreffende overige bij of krachtens de wet gestelde eisen

Ingevolge artikel 217 lid 3 onder d Provinciewet vermelden wij dat het jaarverslag, voor zover wij dat kunnen beoordelen, verenigbaar is met de jaarrekening

Eindhoven, 25 april 2012

PricewaterhouseCoopers Accountants N.V.

W.J.J. Verdegaal-Ong

W.J.J. Verdegaal-Ong RA